

ພຣະໄຍວັດນ໌

✿ ตำนานพระชัยวัฒน์ ✿

“พระชัย” หรือที่ในหนังสือเก่าใช้ว่า “พระไชย” เป็นส่วนมาก นั้น ก็เพราะตำราเรียนภาษาไทยสมัยโบราณใช้คำว่า “ไชย” เช่นใน หนังสือ มุลบทบรรพกิจ ใช้ว่า พระไชยสุริยาภูมิ, อะไภย, อาไศรย, ไภยพาล, อวยไชย, โชคไชย, มีไชย, ถวายไชย นี่เป็นการกำหนด คำที่ใช้ไม่มลายที่มีตัว ย สะกด ฉะนั้นที่นิยมเขียนว่าพระไชย ก็ คงจะเนื่องมาจากนี้ ถ้าว่าตามความหมายทางอักขรศาสตร์ในปัจจุบันก็ต่างกัน ถ้าใช้คำว่า “ชัย” ก็หมายถึง การชนะ ส่วนคำว่า “ไชย” หมายถึง ดึกว่า เจริญกว่า ตามความเห็นส่วนตัวแล้วเห็นว่า น่าจะใช้ “พระชัย” มากกว่า เพราะเจตนาที่สร้างขึ้นน่าจะเกี่ยวกับ ชัยชนะ ได้ตรวจพบในหนังสือราชการ เช่น ราชกิจจานุเบกษา

เป็นต้น ได้เปลี่ยนมาใช้ “พระชัย” แทน “พระไชย” ตั้งแต่รัชกาลที่ ๗ เป็นต้นมา ส่วนการออกพระนามเพิ่มขึ้นว่า “พระชัยวัฒน์” นั้นเข้าใจว่าจะเดิมคำว่า “วัฒน์” ในรัชกาลที่ ๔ เพราะมีหมายรับสั่งในรัชกาลนั้นใช้ว่า “พระไชยวัฒน์” ดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ต้นเหตุเดิมที่จะสร้างพระพุทธรูปที่มีนามว่าพระชัยขึ้นนั้นไม่สามารถจะสอบค้นได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ทรงสร้างพระชัยพุทธมหานาค ๒๓ องค์ พระราชทานเมืองต่างๆ เช่น เมืองลโวทยปุระ (ละโว้), สุวรรณปุระ (สุพรรณบุรี), ชยราชบุรี (ราชบุรี), ศรีชัยสิงหนบุรี (เมืองสิงห์), ศรีชัยวัชรบุรี (เพชรบุรี) ฯลฯ ดังปรากฏในศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่ปราสาทพระขรรค์ว่า “ในวิหารแต่ละแห่งทั้ง ๒๓ วิหารเหล่านี้ พระราชาทรงสร้างพระชัยพุทธมหานาคที่ทำให้เกิดมีความสุขขึ้น” ชื่อพระชัยพุทธมหานาคจะมาเกี่ยวข้องกับพระชัยของเราหรือไม่ทราบ แต่ดูจะเกี่ยวกับชัยชนะเหมือนๆ กันชอบกล

พระชัยเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะพิเศษกว่าพระพุทธรูปธรรมดาอย่างหนึ่ง คือพระหัตถ์ซ้ายจะทำพระหัตถ์อยู่ในลักษณะถือด้ามพัด และเป็นแบบนั่งขัดสมาธิเพชร เท่าที่พบเรื่องราวประมาณว่าจะเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างต่ำ แต่จะเป็นพระพุทธรูปขนาดใดบ้างไม่ทราบแน่ชัด เท่าที่พบหลักฐานเข้าใจว่าจะเป็นพระพุทธรูปขนาดย่อม พอที่จะยกเคลื่อนย้ายไปในพิธีต่างๆ ได้สะดวก เพราะในพระราชพิธีต่างๆ มักจะเชิญพระชัยไปด้วยเสมอ เช่น

๑. ในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ครั้นกรุงศรีอยุธยา เชิญพระชัยมาตั้งที่หน้าพระพุทธรูปสังข์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็เช่นเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามใช้ธรรมเนียมตั้งพระชัยไว้หน้าพระพุทธรูปสังข์เป็นพระแทนมณฑล ตั้งพระพุทธรูปชัยวัฒน์เงินรัชกาลที่ ๑ องค์หนึ่ง พระชัยแผ่นดินปัจจุบันองค์หนึ่ง พระชัยเนาโลหะสำหรับนำเสด็จพระราชดำเนินองค์หนึ่ง”

พระชัยต่างๆ ที่กล่าวมานี้จะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดต่อไป

๒. ในพระราชพิธีโสกันต์ เจ้าฟ้าครั้งกรุงศรีอยุธยาทำไกรลาส บนชั้นสามที่ประดิษฐานพระบรมธาตุมีมณฑปน้อยตั้งพระชัยน้อยซ้ายขวา พระสังข์เป็นประธาน (ตามนี้แสดงว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยามีพระชัยไม่น้อยกว่าสององค์ ซึ่งความจริงอาจจะมีมากกว่านี้ก็ได้ แต่ไม่รู้แน่นอนว่าได้สร้างทุกรัชกาลหรือไม่)

๓. ในพระราชพิธีสมโภชฉัตร มีพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์คือ พระชัยประจำรัชกาลต่างๆ มีพระชัยเงินองค์น้อยของเดิมในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระชัยเนาโลหะสำหรับเสด็จประพาสหัวเมือง พระชัยองค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง (ดังจะได้กล่าว

ประวัติต่อไปในตอนที่กำลังถึงพระชัยวัฒน์ในรัชกาลที่ ๔) แล้วพระราชทานพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์ใกล้จะเสด็จสวรรคต

๔. ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งตามปกติในรัชกาลที่ ๕ มักจะเชิญพระชัยมาด้วย และในการนี้จะมีการหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาทุกปี

๕. ในพิธีลอยพระประทีป ในสมัยโบราณเสด็จลงเรือบัลลังก์ตามโบราณราชประเพณี มีเรืออันตนาคราชแต่งเครื่องประทีปทรงพระชัย

๖. ในการเสด็จพระราชสงครามและเสด็จประพาสหัวเมือง จะเชิญพระชัยไปในกองทัพด้วย ถ้าไปทางเรือก็เชิญประดิษฐานในเรือเป็นพิเศษ ดังมีปรากฏในพระราชพงศาวดารแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อคราวเสด็จไปตีเมืองเมะตะมะ ได้เสด็จจากกรุงทางเรือว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“พระโหราราชครูธิบตีศรีพิชาจารย์ก็ถือน้ำมันชัย ให้พายเรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์ อันทรงพระพุทธรูปปฏิมากรทอง นพคุณบรรจุพระสารีริกบรมธาตุ ถวายพระนามสมญาพระชัยนั้นไปก่อน แล้วเรือกระบวนหน้าทั้งปวงไปโดยลำดับ”

ในหนังสือ ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตอนสมเด็จพระนเรศวรเตรียมยกไปรบทัพพระมหาอุปราชา ได้เสด็จไปทางชลมารค มีโคลงบทหนึ่งว่า

นาถวิหคตั้ง	ต่อนาน ชื่อนา
ชัยสุพรรณหงส์พิมาน	มาศแพรว
ทรงพระวิชัยชาญ	ชัยชื่อ พระนา
เพราะพระชาตยศแผ้ว	แดกพันภัยเชิญ

ดังนั้นจะเห็นว่าตั้งพระชัยในเรือสุพรรณหงส์ตรงกับในพระราชพงศาวดาร และในการเสด็จประพาสทางชลมารคก็มีตำราบอกการจัดขบวนเสด็จไว้เป็นหลักฐานว่า เรือพระที่นั่ง “วรพรหมไชย” กิ่งพื้นแดง “ทรงพระไชยวัฒน์” และถ้าเสด็จไปทางสถลมารคก็มักเชิญพระชัยขึ้นประดิษฐานบนหลังช้าง ประเพณีนี้แม้ไม่ได้ไปราชการสงคราม แต่เป็นการเสด็จประพาสหัวเมือง ก็เชิญพระชัยไปด้วยเหมือนกัน^๑ ดังจะขอยกตัวอย่างเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมืองอุทองเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ทรงบันทึกไว้ว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

^๑ ในหนังสือ ประเทศเงินละ ฉบับแปลจากภาษาจีนของนายเฉลิม ยงบุญเกิด ได้กล่าวถึงประเพณีพระเจ้าแผ่นดินนครโบราณ สมัย ค.ศ. ๑๒๙๗ (พ.ศ. ๑๘๔๐) ว่า “โดยทั่วไปการเสด็จพระราชดำเนินจะต้องอัญเชิญพระสฤปและพระพุทธรูปองค์เล็กๆ ไปด้วย”

“ราษฎรมาเฝ้าได้ให้น้ำมนต์ เช้าวันนี้ได้เปิดโอกาสให้ราษฎรได้เข้ามาเฝ้าที่หน้าพลับพลา เพราะได้ทราบว่าคุณสุภาพากันเดินมาแต่ทางไกลๆ กล่าวกันว่าไม่เคยได้พบปะเจ้านาย เราได้ทรงพระโชนวโหลทำน้ำมนต์ให้ประและแจกให้แก่ราษฎรไป คุณเป็นที่ชื่นชมยินดีกันมาก การให้น้ำมนต์นี้ได้เริ่มมาแต่เมื่อวันที่ ๒๒ โดยเหตุที่ได้เห็นเขาตั้งขันตักเทียนไว้บนโต๊ะเครื่องบูชาริมทาง และมีผู้ร้องขอน้ำมนต์ด้วย จึงตกลงทรงพระโชนแล้วให้เจ้าเมืองรับนำไปแจก ก็เลยเป็นธรรมเนียมต่อมา”

และอีกครั้งหนึ่งเมื่อเสด็จเลียบมณฑลปักษ์ใต้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เสด็จจากจังหวัดชุมพรไปตำบลทับหลีโดยกระบวนช้างจากบันทึกของขุนตำรวจโท พระสุริยะภักดี (บุญช่วย วรรณะภักดี) กล่าวว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ช้างนำหน้าช้าง ๑ ผู้บังคับการตำรวจภูธรช้างที่ ๒ ช้างสมุทรของครักษ์ เจ้าพระยาพิชเยนทร์ช้างที่ ๓ ช้างสมุหพระตำรวจหลวง ร.๖. เจ้าพระยาราชศุภมิตร (อืด ศุภมิตร) ช้างที่ ๔ ช้างพระโชน พระยาวงศาภรณ์ภูษิต ภูษามาลาผู้เชิญช้างที่ ๕ ช้างพระที่นั่งรอง ช้างต่อไปเป็นช้างราชบริพาร เช่นเจ้าพระยารามราฆพ พระยาอนิรุทธเทวา”

นอกจากที่กล่าวมานี้ยังมีหลักฐานอื่นๆ อีกซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

๗. ในพระราชพิธีราชาภิเษก เชิญพระชัยมาประดิษฐานในมณฑลพิธีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อจะเสด็จลงไปทรงพระกระยาसनานั้น พราหมณ์เชิญพระชัยนำเสด็จ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ราชบัณฑิตเป็นคนเชิญพระชัย และในจดหมายเหตุราชาภิเษกในรัชกาลนี้ออกชื่อพระชัยแปลกๆ หลายองค์ เช่น พระชัยทอง พระชัยเงิน พระชัยเนาวโลหะ พระชัยผ้าห่มลงยาราชาวดี พระชัยพิธิ (พระชัยองค์นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ว่าเป็นพระทรงเครื่องยืนหล่อด้วยเงินหุ้มทอง ว่าเป็นของครั้งรัชกาลที่ ๑ นับว่าแปลกกว่าพระชัยองค์อื่นๆ) พระชัยข้าหลวงเดิม ในสมัยรัชกาลที่ ๙ ได้เชิญพระพุทธรูปปฏิมาชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๗ รวม ๗ องค์ และพระชัยเนาวโลหะรัชกาลที่ ๔ มาประดิษฐานที่พระแท่นมณฑลด้วย

ดังนั้นจะเห็นว่าพระชัยเป็นพระพุทธรูปสำคัญมาแต่โบราณกาล หนึ่งเป็นที่น่าสนใจได้ว่าในพระราชพงศาวดารเพ่งมากล่าวถึงพระชัยในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรนี้เอง การพรรณนาก็ดูราวกับว่าจะได้สร้างขึ้นในรัชกาลนี้ (แต่อาจจะมีการก่อนหน้านั้นก็ได้ เป็นแต่หลงหูหลงตาไปอ่านไม่พบ หรือไม่ได้บันทึกไว้ในพระราชพงศาวดาร หนึ่ง ในตำราสร้างพระชัยวัฒน์ก็ว่าเป็นตำราของสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว พระอาจารย์ของสมเด็จพระนเรศวร) ถ้าถือเอาตามพระราชพงศาวดาร และ *ลิลิตตะเลงพ่าย* ในสมัยโบราณ ก็เรียกว่า “พระชัย” มาตลอด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีพระมติว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ที่เรียกพระชัยนั้นก็คิดว่า พระมารวิชัย นั้นเอง แต่ทำพระหัตถ์ซ้ายเป็นอาการทรงสมาธิให้ตะแคงเป็นถือตาลปัตร ตาลปัตรนั้นก็เป็ยศด้วย ถ้าเป็นพระหลวงแล้วถือพัดแขก ต่อมาทรงสันนิษฐานว่า ที่พระชัยถือตาลปัตรนั้นนึกให้ว่าเพื่อบังอาวูธ แต่ก็ทรงยอมรับว่า ที่ว่าพระชัยมาแต่พระมารวิชัย นั้น เป็นการคาดคะเนเอา จะถูกหรือไม่ถูกก็ไม่ทราบ แม้พระมารวิชัยเองก็ได้ทรงฟังอธิบายกันมาเป็นสองอย่าง ว่าพระหัตถ์ซึ่งพาดอยู่บนพระเพลานั้น เพื่อกดพระเพลไว้ไม่ให้ลุกหนีพวกमारไป อีกนัยหนึ่งว่าชี้พระธรณีข้างเป็นพยาน ในทางสันนิษฐานอย่างหลังนี้มีสิ่งประกอบ คือมีนางธรณีมาบิตซ์ของผมกับพระรูปมารวิชัยเก่าๆ ลงองค์ มีมือที่ทอดอยู่บนพระเพลจรดถึงพื้นด้วย อันพระชัยนั้นแต่ก่อนสร้างกันแต่ผู้มีหน้าที่ต้องไปทัพ ทำเป็นเครื่องราง จนถึงมีเรื่องเล่าว่าบางท่านเอาพระชัยห่อผ้าขาวม้าผูกคอทนายนาไปก็มี แต่ที่หลังใครๆ แม้ไม่มีหน้าที่ไปทัพก็สร้างไว้เป็นการเคลื่อนไป”

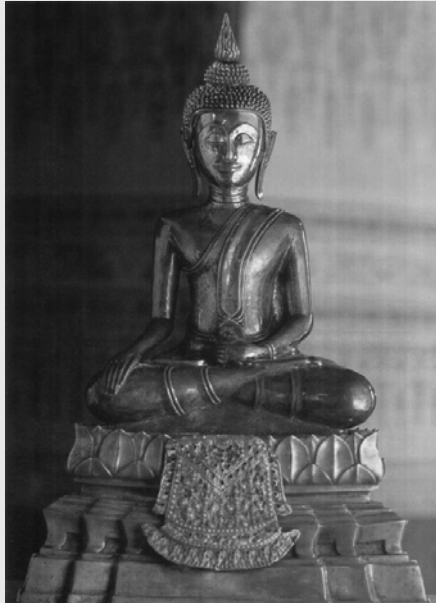
จากพระดำริข้างต้นนั้น ประกอบกับพระราชพงศาวดาร และ ลิลิตตะเลงพ่าย กับจดหมายเหตุต่างๆ ก็พอจะผสมสรุไปได้ว่าพระชัยหมายถึงชัยชนะอย่างแน่นอน เพราะจุดมุ่งหมายเดิมเพื่อประโยชน์ในการเชิญไปในกองทัพ และที่สร้างรูปพระปางมารวิชัย

ก็มีความหมายว่าปราบมารได้ชัยชนะนั่นเอง ดูเข้าเรื่องกัน แต่ที่ในพระราชพงศาวดารว่าถวายพระนามว่า “พระชัย” นั้น ก็เห็นจะมุ่งไปทางชัยชนะในการสงคราม ไม่ใช่ชนะมารอันเป็นความหมายของพระพุทธรูปปางนั้นเท่านั้น การกำหนดชื่อว่า “พระชัย” จึงดูเป็นกลางๆ ดี

เป็นที่น่าเสียดายว่าพระชัยในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่มีหลงเหลืออยู่เลย ส่วนพระชัยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้นเมื่ออยู่หลายองค์ด้วยกัน ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น เท่าที่สอบค้นประวัติพระชัยประจำรัชกาลจากเอกสารต่างๆ พอสรุปความได้ดังนี้

❖ พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๑

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระชัยสององค์ องค์หนึ่งมีขนาดเล็ก เรียกว่า “พระชัยหลังช้าง” หรือ “พระชัยเล็ก” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สันนิษฐานว่า พระชัยองค์นี้เข้าใจว่าสร้างแต่ครั้ง ยังไม่ได้เสวยราชสมบัติ สำหรับไปทักพจับศึกก็เอามาหลังช้างไป จึงได้ชื่อว่า “พระชัยหลังช้าง” อีกองค์หนึ่งเป็นพระขนาดใหญ่เรียกว่า “พระชัยประจำรัชกาล” หรือ “พระชัยใหญ่” ก็เรียกกัน องค์เป็นเงิน ฐานเป็นทองทั้งสององค์ แต่ทำไมจึงทรงสร้างเป็นสององค์นั้น ไม่ทราบกระแสพระราชดำริ

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๑

เรื่องพระชัยในรัชกาลที่ ๑ นี้ ผู้เขียนได้ตรวจดูในบัญชี
 สิ่งของเครื่องราชูปโภคที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 มหาราชทรงสร้างแล้ว ปรากฏว่าได้มีการหล่อพระชัยสององค์เมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อจะทำพระราชพิธีปราบดาภิเษก อาจจะเป็นพระชัย
 ประจำรัชกาลองค์ใหญ่องค์หนึ่ง และพระชัยพิธียืนดังกล่าวข้างต้น
 นั้นก็ได้ เจาะองค์ใหญ่นั้นประทับนั่งบนฐานสูงมีผ้าทิพย์ หน้าตัก
 กว้าง ๒๑ เซนติเมตร สูงจากพื้นชาดยอตรีศมี ๓๒.๐๕ เซนติเมตร
 สูงจากพื้นชาดยอดัศร ๘๘ เซนติเมตร ได้ตรวจดูในพระราช
 พงศาวดารพบว่า ในปีมะเส็ง สัปตศก จักราช ๑๑๔๗ (พ.ศ. ๒๓๒๘)
 พม่ายกทัพเข้ามาจะตีพระนคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกมหาราช “ได้เสด็จทรงเรือพระที่นั่งบัลลังก์บุษบกพิศาล
 ประกอบพื้นแดง พระที่นั่งพิมานเมืองอินทร์ ประกอบพื้นดำ ทรง
 พระไชยนาเสด็จ”

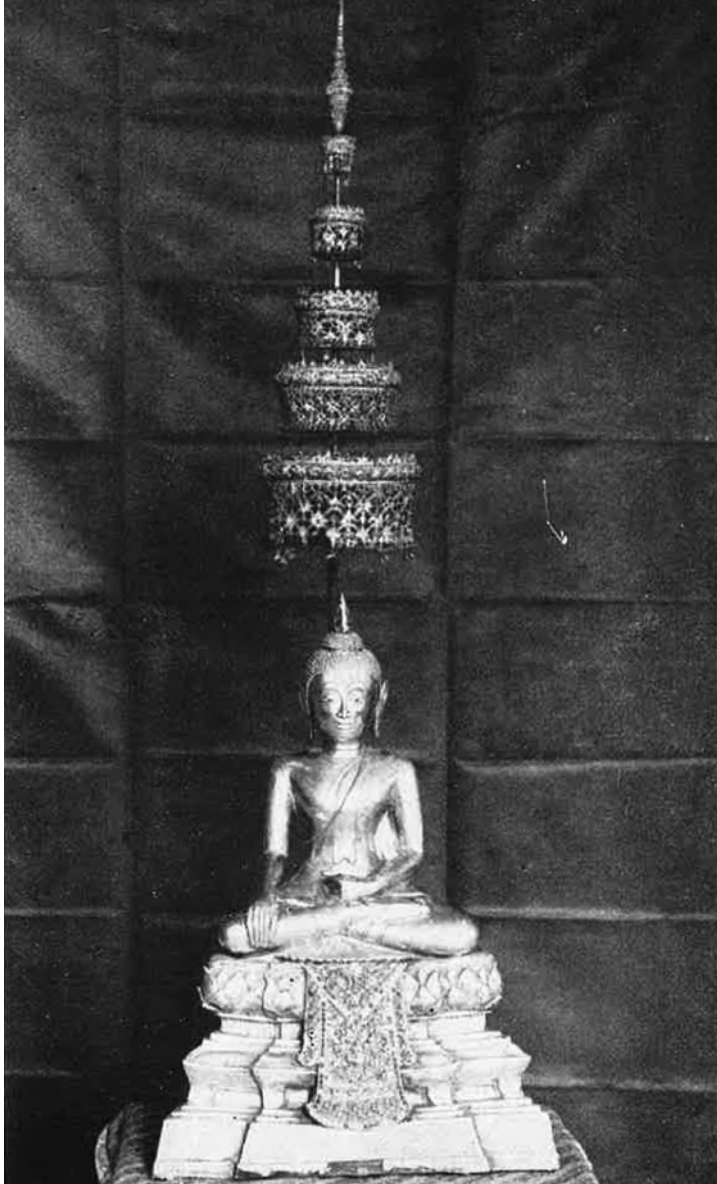
พระชัยหลังช้าง

❖ พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๒

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงสร้างพระชัยประจำรัชกาลขึ้นอีกองค์หนึ่ง มีขนาดโตไล่เลี่ยกันกับพระชัยใหญ่ในรัชกาลที่ ๑ คือหน้าตักกว้าง ๒๑ เซนติเมตร สูงจากพื้นชาดยอดรัศมี ๓๑ เซนติเมตร สูงจากพื้นชาดยอดฉัตร ๑๐๑ เซนติเมตร แต่ผิดกันที่ทั้งองค์พระและฐานเป็นทองเหมือนกันหมด พระชัยประจำรัชกาลที่ ๒ นั้น เท่าที่อ่านพบในเอกสารบางแห่ง เข้าใจว่ารัชกาลที่ ๒ จะไม่ทันได้ทอดพระเนตร ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ใน พระราชกรณียาณูสร ตอนหนึ่งว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“เหมือนหนึ่งเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ควรจะเชิญพระไชยทองคำซึ่งเป็นของสำหรับแผ่นดินไปตั้ง แต่ได้ทราบว่พระไชยนั้นยังหาแล้วถ้าเฝ้าไม่ พอเสด็จสวรรคตเสีย ก็คงใช้พระไชยในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก”

ดังนั้นแสดงว่าพระชัยประจำรัชกาลที่ ๒ ได้มาสร้างในตอนปลายรัชกาล ประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๗ และเมื่องานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ ๒ นั้น ในจดหมายเหตุบอกแต่เพียงว่าตั้งพระพุทธรูปภูมิภาคไชย ไม่มีรายละเอียด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๒

“พระพุทธปฏิมาชัยที่ตั้งพระแท่นมณฑลครั้งนั้น เข้าใจว่า ๓ องค์ คือ พระไชยพิธิองค์ ๑ พระไชยหลังช้างองค์ ๑ พระไชยประจำรัชกาลที่ ๑ องค์ ๑”

❖ พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๓

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระชัยประจำรัชกาลเหมือนกัน แต่มีขนาดเล็กลงมาก คือหน้าตักกว้าง ๑๒ เซนติเมตร สูงจากพื้นชาดยอดรัศมี ๑๘ เซนติเมตร สูงจากพื้นชาดยอดฉัตร ๕๗ เซนติเมตร และทำผ้าทรงวิเศษขึ้นเป็นทองลงยา เข้าใจกันว่าจะไม่ใช่ของที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นเพียงเลือกพระชัยของเก่ามาซ่อมแซมขึ้นเท่านั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลายพระหัตถ์ว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ที่หลังได้ไปเห็นในหอพระสุราลัยพิมาน (หรือที่เรียกกันโดยสามัญว่า หอพระเจ้า) มีพระชัยขนาดเดียวกันอยู่มาก ทำต่างๆ กัน เป็นเงินก็มี เป็นทองก็มี เป็นไม้ก็มี ทำไว้ทำไมมากมายก็ไม่ทราบ ที่หมื่นข้าหลวงก็คิดว่าเลือกเอาพระพวกนี้ที่อย่างดีมาใช้ของค์หนึ่ง ไม่ใช่สร้างใหม่”

ฐานพระชัยองค์นี้สลักลวดลายงามมาก ตรงผ้าทิพย์ก็ลงยาเช่นเดียวกับจิวร

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๓

❖ พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๔

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔) ได้ “ตั้งพระปฐมมาไชย ๑ พระพุทธรูปยรัตน ๑ พระแก้วเชียงแสน ๑ พระแก้วเรือนทอง ๑ พระไชยทอง ๑ พระไชยเงิน ๑ พระไชยเนาวโลห ๑ พระไชยผ้าห่มลงยาราชาวดี ๑ พระไชยพิธิ ๑ พระหุ้มสมุทร ๒ องค์ รวม ๑๒ องค์ ครอบพระกิง ๑” ดังนั้นจะเห็นว่าพระไชยเนาวโลหะเพิ่มเข้ามา พระไชยองค์นี้จะสร้างเมื่อไรไม่ทราบ มีที่น่าสังเกตอยู่แห่งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ถึงพระราชพิธีถือน้ำว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ใช้พระไชยเนาวโลหสำหรับแผ่นดิน ภายหลังเดิมพระไชย
เนาวโลหองค์น้อยในครอบแก้วขึ้นอีกองค์หนึ่ง”

คำว่า “พระไชยเนาวโลหสำหรับแผ่นดิน” ดูจะหมายถึงพระชัยประจำรัชกาลที่ ๔ เพราะในรัชกาลที่ ๑ องค์เป็นเงินฐานเป็นทอง รัชกาลที่ ๒ เป็นทองคำทั้งองค์ทั้งฐาน รัชกาลที่ ๓ ก็เป็นแบบห่มผ้าลงยา มีชื่อเฉพาะอยู่หมดแล้ว บางทีพระชัยเนาวโลหะนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีมาก่อนก็ได้

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๔

พระชัยเนาวโลหะ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลายพระหัตถ์อธิบายว่า พระชัยในรัชกาลที่ ๔ นั้น ผู้สร้างคือพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ (หม่อมเจ้าชายดิศ ในกรมหมื่นนครวงศ์หริรักษ์) พระชัยในรัชกาลนี้มีขนาดเล็กลงกว่าในรัชกาลที่ ๓ และเป็นทองทั้งองค์ทั้งฐานเหมือนกัน แต่ฐานนั้นเปลี่ยนแปลงไปกว่าเดิม คือมีจารึกอักษร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกะขนาดพระราชทานว่า เอาหน้าตัก ๕ นิ้ว เพราะวันประสูติเป็นวันพฤหัสบดี คือวันที่ ๕ พระชัยในรัชกาลนี้ได้เพิ่มยันต์ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีเรื่องจะกล่าวถึงข้างหน้า พระชัยองค์นี้จะสร้างเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่เข้าใจว่าจะได้สร้างแต่ครั้งเสวยราชย์ใหม่ๆ ก็ได้ เพราะปรากฏว่าภายหลังจากเสวยราชย์แล้ว ๒ ปี ก็ได้หล่อพระชัยขนาดเล็กอีกองค์หนึ่ง

ตามบันทึกเก่าปรากฏว่าพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๔ หน้าตักกว้างเพียง ๑๐ เซนติเมตร สูงจากพื้นขาดยอตร์คมี ๑๗ เซนติเมตร สูงจากพื้นขาดยอตร์จัตรา ๗๐ เซนติเมตร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพบหมายรับสั่งรัชกาลที่ ๔ ว่า “ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๑๕ ฉลอง พระไชยวัฒน์ ๗ วัน ตั้งแต่เดือน ๔ ขึ้น ๑๓ ค่ำ จนแรม ๔ ค่ำ” ตรงกับวันเสาร์ที่ ๑๑ มีนาคม – วันศุกร์ที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๖ ภายหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระชัยวัฒน์องค์นี้เข้าใจว่าจะเป็นพระชัยวัฒน์ของเนาวโลหะองค์เล็ก เพราะได้พบร่างประกาศ เหวดครั้งรัชกาลที่ ๔ ว่ามีการฉลองพระชัยวัฒน์ตรงกับหมายรับสั่งข้างต้น ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“แลพระไชยวัฒน์ปฏิมานั้นเดิมมีพระราชประสงค์จะให้มิไ้แต่พระองค์ย่อมนๆ สำหรับจะได้เชิญนำกระบวนเสด็จ พระราชดำเนินออกนอกพระนคร ตามอย่างพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน มาครั้งเมื่อปีชวดจัตวาศก ได้มีพระบรมราชโองการ ดำรัสให้ช่างปั้นหุ่นรูปพระไชยวัฒน์ นำตัก ๒ นิ้วกึ่ง สูง ๓ นิ้วกึ่ง ฐานสูง ๒ นิ้ว กับกระเบียดหนึ่ง แล้วจึงให้ตั้งพระราชพิธีบนพระที่นั่งราชฤดี ๓ วันก่อน ครั้นถึงวันที่ ๑ ๖ ค่ำ ปีฉลู เบญจศก ศักราช ๑๒๑๕ (ตรงกับวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๖) ทรงเริ่มแรกเททองหล่อพระไชยวัฒน์ปฏิมาพระองค์น้อยขึ้น ด้วยทองเนาวโลหะใน ที่นำหอบพระศาสตราคม พร้อมกับพระฤกษ์บรรจุดวงพระขตา

พระนคร เป็นการปฏิสังขรณ์หลักพระนครใหม่ในกรุงเทพมหานครนี้ (คือพระฤกษ์เพลาเช้า ๒ โมงแล้ว ๘ บาท) พระราชพิธีใหญ่ ได้ยิงปืนพระมหาฤกษ์ พระมหาชัย มหาจักร มหาปราบ^๒ ทั้งสี่ทิศหลักพระนครนั้น แล้วมีพระบรมราชโองการดำรัสให้ช่างขัดสีตกแต่งงามดีแล้ว ให้มีตาลปัตรประดับเพชรเป็นเครื่องประดับ ครั้นวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก (วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๖) เป็นวันพระฤกษ์ เปลี่ยนผ้าหุ้มพระมหานพตเสวตฉัตรแล้วยกขึ้นใหม่ มีการยิงปืนในพระราชวัง ๑๐๘ บอก แดมีประโคม แดปืนใหญ่พระมหาฤกษ์ พระมหาชัย มหาจักร มหาปราบ ในเขตพระบรมมหาราชวัง เวียนไปเป็นทักษิณาวฏ ๓ รอบ เป็นนพมาศ จึงได้ทรงบรรจพระพุทธรูปทรง ที่

^๒ เรื่องการยิงปืนมหาฤกษ์ มหาไชย มหาจักร มหาปราบ นี้ เป็นประเพณีเฉพาะเกี่ยวกับฤกษ์ ในหนังสือ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ปีจุลศักราช ๑๒๔๐ มีอธิบายว่า “สมเด็จพระนารายณ์เจ้าให้กรมหมื่นนเรศวรพงศ์ ปืนมหาฤกษ์ มหาไชย มหาจักร มหาปราบ นี้ เดิมเป็นปืนเหล็กสำหรับยิงเวลาฤกษ์ต่างๆ มียกหลักเมือง เป็นต้น ต่อมายิงฤกษ์หล่อพระไชย หรือยกเสวตฉัตรพระที่นั่งอนันตสมาคม จำไม่ได้ว่าสมเด็จพระนารายณ์หรือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่ได้ ว่าชำรุดมากกลัวจะเป็นอันตราย จึงโปรดเกล้าฯ ให้หล่อใหม่ด้วยทองเหลือง ๔ บอกนี้ เอาเหล็กปืนเก่าทั้ง ๔ บอกมาเจือด้วยสำหรับยิงพร้อมกับฤกษ์ต่างๆ ก็ไม่มีฤกษ์จะใช้ ดูเหมือนจะได้ยิงครั้งหนึ่ง ยกเสวตฉัตรพระที่นั่งอนันตสมาคม ต่อมาก็ไม่ได้ใช้ จึงโปรดเกล้าฯ ว่ามีอยู่เปล่าๆ ไม่ใคร่จะได้ยิง ให้เอามายิงพิธีตรุษเสียปีละครั้งก็ได้ยังต่อๆ มา”

ได้ทรงนมัสการนับถือมาแต่เดิมพระองค์หนึ่งในพระองค์ แล
พระบรมสารีริกธาตุขนาดน้อยพระองค์หนึ่งอยู่ในกรมสมเด็จพระ
พระปรมานุชิตได้ถวายไว้แต่ก่อน บรรจุในพระเมาลีเป็นเสร็จ
การ แล้วประดิษฐานไว้สำหรับจะได้เชิญไปในกระบวนเสด็จ
พระราชดำเนิน เมื่อเวลาจะเสด็จประทับแรมนอกพระนคร แล
ได้ตั้งในการพระราชพิธีต่างๆ อย่างพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม
มาแต่ก่อน ฯ”

พระชัยวัฒน์เนาวโลหะองค์เล็กนี้เข้าใจว่าจะเป็นองค์เดียว
กับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตรัสถึงข้างต้นนั้น
ว่า “พระไชยเนาวโลหะองค์น้อยในครอบแก้ว” และรัชกาลที่ ๔ ได้
พระราชทานรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระองค์ใกล้จะเสด็จสวรรคต

เรื่องพระชัยเนาวโลหะในรัชกาลที่ ๔ นี้มีเรื่องที่เกี่ยวข้อง
ต่อมาอีกเรื่องหนึ่ง คือในประวัติสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศา
ภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช^๓
กล่าวว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแรกเสด็จ
เสวยราชย์ ได้พระราชทานพระชัยเนาวโลหะกับพระเศาศิลาบรรจุน้ำ
พระพุทธมนต์แด่เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์

^๓ หนังสือพระประวัติเล่มนี้ หม่อมเจ้าดำรงดํารงค์ เทวกุล รวบรวมโดยพระบรม
ราชโองการพิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระราช
ปิตุลา บรมพงศาภิมุข เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ เพราะฉะนั้นสำนวนภาษาจึงเป็นแบบ
ของหม่อมเจ้าดำรงดํารงค์ เทวกุล ทุกประการ

วรเดช ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ก่อนที่จะพระราชทานได้มีพระราชดำรัสดังนี้ “พระไชยเนาวโลหะพระองค์นี้ ทูลกระหม่อม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) รับสั่งไว้ว่า เมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว ให้ทรงมอบถวายแก่ทูลกระหม่อมอาทรรักษาไว้ เพราะเป็นของทูลกระหม่อมปู่ พระราชทานไว้เฉพาะพระราชโอรสของทูลกระหม่อมย่า เมื่อมีการพระราชพิธีเมื่อใด ขอให้ได้เชิญเข้าไปตั้งตามเคย” แล้วทรงหลั่งน้ำพระพุทธรูปในพระเศียรพระราชนิพนธ์ให้สร้างพระพักตร์และสวดย เพื่อเป็นสิริสวัสดิมงคลด้วย เจ้าพนักงานกรมพระกุษมาลาได้เชิญพระพุทธรูปและพระเศียรพระราชนิพนธ์ประดิษฐานอยู่ ณ วังบูรพาภิรมย์ ตั้งแต่วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นต้นมา และเมื่อถึงการพระราชพิธีใหญ่ๆ ในพระบรมมหาราชวัง เจ้าพนักงานจะได้มาเชิญไปตั้งแท่นมณฑลตามเคย

พระชัยเนาวโลหะองค์ที่กล่าวถึงนี้ เข้าใจว่าจะเป็นองค์น้อยที่รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างดังกล่าวข้างต้น แล้วพระราชทานรัชกาลที่ ๕ เมื่อสวรรคตแล้วจึงได้พระราชทานต่อไปยังเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เพราะเป็นพระอนุชาองค์เล็กของรัชกาลที่ ๕ ที่ประสูติร่วมพระราชมารดาเดียวกัน (สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี) ทั้งนี้เพื่อเป็นไปตามรับสั่งของรัชกาลที่ ๕

ในรัชกาลที่ ๔ นี้มีกล่าวถึงเรื่องเชิญพระชัยไปประดิษฐานที่พระสมุทเรดิย์อีกครั้งหนึ่ง ในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ในปีวอก (พ.ศ. ๒๔๐๓) นั้น เจ้าพระยาวังวิงศมหา
 โกษาธิบดี (ต่อมาเปลี่ยนเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหา
 โกษาธิบดี นามเดิม ขำ บุนนาค) กราบทูลว่า พระสมุทรเจดีย์
 ได้ก่อพอกเสริมขึ้นไปแล้วเสร็จ ขอเชิญเสด็จบรรจพระบรม
 ธาตุ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานฤกษ์ วัน
 อาทิตย์ เดือน ๒ แรม ๓ ค่ำ (วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ.
 ๒๔๐๓) เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค แห่พระบรมธาตุ
 แห่พระไชย พระห้ามสมุทร ลงไปเมืองสมุทรปราการ พระ
 ราชาคณะฐานานุกรมเปรีบยญแห่ไปด้วย รุ่งขึ้น ณ วันจันทร์
 เดือน ๒ แรม ๔ ค่ำ ได้บรรจพระบรมธาตุ พระไชย พระ
 ห้ามสมุทร ในห้องแผ่นศิลาใหญ่ที่ทำไว้ได้ลงรักปิดทองเป็น
 อันดี ได้ทรงจารึกแผ่นศิลาด้วยพระหัตถ์ที่ผนังห้องพระบรม
 ธาตุทั้ง ๔ ด้าน และข้างล่างข้างบนด้วยชาดหรรษคุณเป็นคาถา
 ต่างๆ ครั้นเสร็จแล้วก็ปิดแผ่นศิลาข้างด้านทักษิณ แล้ว
 ก่ออิฐปิดช่องนั้นเสีย แล้วโปรดฯ ให้ยิงปืนสลุตที่เรือพระที่นั่ง
 และเรือกลไฟที่ตามเสด็จถ่าละ ๒๑ นัดทุกลำ แล้วเสด็จข้าม
 มา มีละครช้างในสมโภช”

การเชิญพระชัยและพระห้ามสมุทรไปประดิษฐานในพระสมุทร
 เจดีย์นั้นจะมีพระราชดำริอย่างไรไม่แจ้ง แต่ตามสามัญสำนึกของ
 ผู้เขียนเห็นว่าเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง เพราะเมืองสมุทรปราการ
 เป็นเมืองด่านทางทะเล พระพุทธรูปทั้งสององค์นั้นจึงเป็นประหนึ่ง
 ว่าคอยรักษาคุ้มครองป้องกันภัยจากทางด้านทะเลนั้นด้วย

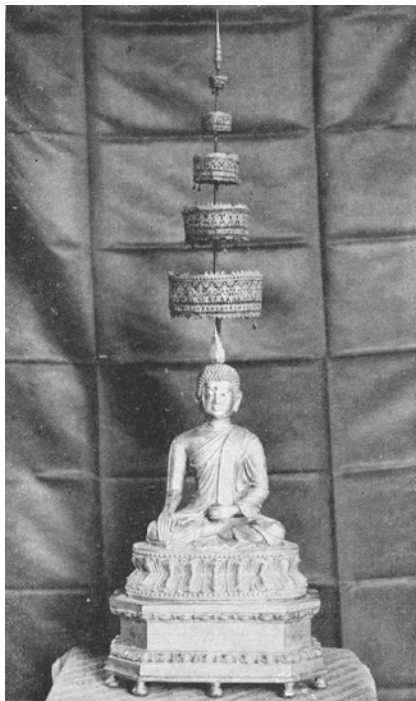
❖ พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๕

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ เถลิงถวัลยราชสมบัติ (วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑) แล้ว ได้ทรง สร้างพระชัยขึ้นอีกองค์หนึ่ง เอาอย่างแบบพระชัยในรัชกาลที่ ๔ แต่ ทรงพระราชปรารภว่า พระองค์มีพระราชสมภพวันอังคาร ถ้าทำ ตามอย่างรัชกาลที่ ๔ ก็เป็นหน้าตัก ๓ นิ้ว จะมเล็กหนักไปหรือ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการได้กราบบังคมทูลตามความเห็น ว่า หน้าตัก ๘ นิ้ว เท่ากำลังพระอังคารก็โปรด (ตามบันทึกเก่าว่า หน้าตักกว้าง ๑๖ เซนติเมตร สูงจากพื้นขาดยอดรัศมี ๒๘ เซนติเมตร สูงจากพื้นขาดยอดฉัตร ๘๔ เซนติเมตร) ฉะนั้นพระชัย ประจำรัชกาลที่ ๕ จึงมีขนาดโตไล่เลี่ยกับพระชัยในรัชกาลที่ ๑ และ รัชกาลที่ ๒ การหล่อพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๕ ได้พบหลักฐาน ในจดหมายเหตุจดไว้ว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ณ วัน ๕^๔ ๑^๖ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ศักราช ๑๒๓๑ (ตรงกับวันที่ ๑๑ - ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๒) ตั้ง โรงพระราชพิธีหน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระสงฆ์สดพระพุทธรมณต์ ๒๕ รูป เวลาเช้ารับบิณฑบาต ตั้งเตียงมณฑล พระสงฆ์สดทอองภานทั้ง ๓ วัน ครั้น ณ วัน ๗^๗ ๑^๖ ค่ำ เวลาบ่ายค้ำแล้วกับ ๒๘ นาที เป็นศุภวาร มหามงคล ทรงเททองหล่อพระพุทธรูปมาไชย โปรดให้ยิง พระแสงปืน ๑๖ นัด พร้อมเวลาพระฤกษ์ฯ ครั้นวัน ๑^๗ ๑^๖ ค่ำ เวลาเช้า เสด็จทรงปฏิบัติพระสงฆ์ ๒๕ รูป ฉ้นเช้าเสร็จ

ดวงเมื่อเวลาพระฤกษ์

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๕

แล้ว ให้เวียนพระเทียนสมโภช ๕ รอบ”

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จะหล่อพระชัยกึ่งองค์ไม่ทราบแน่ชัด แต่เท่าที่พบหลักฐานปรากฏว่าได้ทรงหล่อพระชัยเนาวโลหะองค์หนึ่ง ที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ พร้อมด้วยพระชัยเนาวโลหะองค์เล็ก ๒๖ องค์ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) มีจดหมายเหตุกล่าวไว้ดังต่อไปนี้ (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีหล่อพระไชยวัฒน์ที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ เจ้าพนักงานได้จัดการในพระอุโบสถ ตั้งพระแท่นมณฑลอย่างน้อยประดิษฐานพระไชยวัฒน์ประจำรัชกาลทั้ง ๕ องค์ แลพระเนาวโลหะองค์หนึ่ง หลังพระแท่นมณฑลตั้งพานรองหุ่นพระพุทธรูปที่จะหล่อใหม่ ริมพระแท่นมีปิ่นมหาฤกษ์ มหาไชย มหาจักร มหาปราบยุค ตั้งเตียงสงฆ์สวดภาณวารหน้าประตูพระอุโบสถตรงพระแท่นมณฑล แลตั้งกระโจมเทียนไชยหน้าเตียงสงฆ์ ปูถูประรำที่จะหล่อพระพุทธรูปที่ขาลาหน้าพระอุโบสถ มีศาลเทพารักษ์สูงเพิงตาลำหรับโหรบูชาเทพดาทั้ง ๔ ทิศ

วันที่ ๑๙ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ เป็นวันเริ่มการพระราชพิธี พระสงฆ์ราชาคณะ ๑๐ รูปพร้อมอยู่ในพระอุโบสถ เวลาทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินแต่สะพาน เสด็จพระราชวังบางปะอินด้วยเรือ

พระที่นั่งทองทั้งแห่ง ไปประทับวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ เสด็จ
 เข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการ พระเจ้าน้องยาเธอ
 กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสถวายศีล ทรงศีลแล้วพระสงฆ์
 เจริญพระพุทธมนต์สัตตปริต โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรม
 โอรสาธิราชเสด็จไปจุดเทียนบูชาเจดีย์ฐานในบริเวณพระอาราม
 นี้ ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จสู่พระราชวัง

วันที่ ๒๐ สิงหาคม เวลาย่ำรุ่งครึ่ง พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับในพระอุโบสถวัดนิเวศน์ธรรม
 ประวัติ พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยและพิธีกรรมรวม ๓๐
 รูปพร้อมกันอยู่ในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีล
 แล้ว พระราชทานเทียนทองให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น
 วชิรญาณวโรรสทรงจุดเทียนไชย ขณะนั้นพระสงฆ์สวดคาถา
 เจ้าพนักงานประโคมแตงสังข์พินพาทย์พร้อมกัน แล้วเสด็จ
 กลับ เช้าวันนี้พระสงฆ์ ๓๐ รูปได้รับพระราชทานฉัน และ
 พระพิธีธรรมได้ผลัดเปลี่ยนกันสวดพุทธาภิเษก พระราชา
 คณะนั่งปรกประจำเทียนไชยต่อไปจนเสร็จการพระราชพิธี

เวลายามเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 ประทับในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการ พระสงฆ์ ๓๐
 รูปเจริญพระพุทธมนต์ แล้วเสด็จกลับ

วันที่ ๒๑ เวลาเช้า ๔ โมง พระสงฆ์รับพระราชทาน
 ฉัน เวลาค่ำเจริญพระพุทธมนต์ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ

พระบรมโอรสาธิราชเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศล

วันที่ ๒๒ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จไปถวายอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์ ๓๐ รูปรับพระราชทานฉันในพระอุโบสถเหมือนวันก่อน เวลาค่ำพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงจุดเทียนนมัสการ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ แล้วเสด็จกลับ

วันที่ ๒๓ เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปวัดนิเวศน์ธรรมประวัติประทับในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการทรงศีลแล้วเสด็จประทับในโรงหล่อหน้าพระอุโบสถ ทรงเททองหล่อพระไชยเนาวโลหะองค์ใหญ่ ๑ พระไชยเนาวโลหะองค์เล็ก ๑ พระไชยวัฒน์องค์เล็กหล่อด้วย ๒๕ องค์ พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาปีนี้องค์ ๑ ขณะนั้นพระสงฆ์สวดไชยมงคล เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี แลยิงปืนมหาฤกษ์มหาไชย มหาจักร มหาปราบยุค สลุต ๒๑ นัด แล้วเสด็จประทับในพระอุโบสถ ทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วสมเด็จพระวันรัตดับเทียนไชย เสร็จการพระราชพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานขี้ผึ้งเทียนไชยแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั่วกัน เสด็จกลับสู่พระราชวังเวลาเช้า ๕ โมงเศษ เจ้าพนักงานแลกรมการกรูงเก่าได้เวียนเทียนสมโภชพระพุทธรูปที่หล่อใหม่ตามธรรมเนียม”

พระชัยนาวโลหะ

พระชัยนาวโลหะองค์นี้ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (รัชกาลที่ ๖) ซึ่งได้มีการฉลองที่วังสราญรมย์ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖)

นอกจากนี้ยังมีพระชัยอีกองค์หนึ่งเรียกว่า “พระชัยนวลจุ” ฝีมือช่างชาวล้านนาหล่อเตโบริาณ ซึ่งจะได้กล่าวถึงอย่างพิสดารต่อไป